

Emir Sultan'ın Nurbahşîliği Hakkında Kaynakların Tenkidi

Criticism of Sources About Amîr Sultân's Nurbakhshîsm

Süleyman GÖKBULUT

Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tasavvuf Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Süleyman GÖKBULUT
E-mail: sbulut571@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received: 07.12.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 14.02.2024
Yayın Tarihi/Publication Date: 28.02.2024

Atif: Gökbulut, Süleyman. "Emir Sultan'ın Nurbahşîliği Hakkında Kaynakların Tenkidi". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 61/1 (2024), 1-10.

Cite this article as: Gökbulut, Süleyman. "Critisizm of Sources About Amîr Sultân's Nurbakhshîsm". *Journal of İlahiyat Researches* 61/1 (2024), 1-10.

The content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Öz

Tarihimize yön vermiş ve manevî hafızamızda yer etmiş büyük önderler vardır. Aradan asırlar geçse de onların etkileri hâlâ canlıdır. Bunlardan biri de Emir Sultan (ö. 833/1429)'dir. O, Osmanlı kuruluş devri tasavvuf hayatının önde gelen şahsiyetlerindedir. Hem Yıldırım Bayezid (1389-1403)'in damadı olması hem de kurduğu tekkesiyle devlet erkânının yanı sıra halkın yaşamına da yön veren Emir Sultan'ın hayatı menkıbelerle örülmüştür. Kendisi hakkındaki tarihî bilgilerin azlığı bazı klasik biyografi yazarlarının ve modern araştırmacıların onun tasavvufî silsilesi üzerinde farklı bilgiler vermelerine sebep olmuştur. Bunların en başında onun bir Nurbahşî şeyhi olarak Anadolu'ya geldiği ve bu kolu yaydığı hususu gelmektedir. Fakat Nurbahşîyye'nin ve bu hareketin önderi Muhammed Nurbahş (ö. 869/1464)'in pek bilinmemesi söz konusu müellifleri, Emir Sultan'ın Kübreviyye, Nakşibendiyye ve Halvetiyye'den hangisine bağlı olduğu konusunda tarihsel hatalara sürüklemiştir. Bu makalede tarih usulüne uygun bir şekilde kaynak tenkidi yöntemi kullanılarak öncelikle Emir Sultan hakkında kaleme alınan menâkıbnâmeler gözden geçirilecek, ardından onunla ilgili bilgi veren biyografi yazarlarına müracaat edilerek şeyhin tasavvufî bir silsilesi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Kaynakların verdiği bilgiler tarihî ve tasavvufî açıdan tenkit süzgecinden geçirilerek bu söylemlerin hangi nedenlerle ortaya çıkmış olabileceği üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır. Makalenin sonunda da Emir Sultan Dergâhı şeyhlerinden Lütfullah Efendi (ö. 894/1490)'nin, tarikatı "Buhâriyye" adıyla yeniden inşa etme çabalarına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Emir Sultan, Nurbahşîyye, Kübreviyye, Muhammed Nurbahş, Buhâriyye.

ABSTRACT

There are great leaders who shaped our history and have a place in our spiritual memory. Even though centuries have passed, their effects are still alive. One of them is Amîr Sultân (d. 833/1429). He is one of the leading figures of sūfism life in the founding period of the Ottoman Empire. The life of Amîr Sultân, who was the son-in-law of Yıldırım Bâyezîd (1389-1403) and who guided the lives of the people as well as the state officials with the lodge he founded, is woven with legends. The scarcity of historical information about him has caused some classical biographers and modern researchers to give different information about his sūfî lineage. The most important of these is that he came to Anatolia as a Nurbakhshî sheikh and spread this branch. However, the fact that Nurbakhshîyya and Muhammad Nurbakhsh (d. 869/1464), the leader of this movement, are not well known has led the authors in question to make historical mistakes about which of the Kubraviyya, Naqshibandiyya and Khalvatiyya that Amîr Sultân was affiliated with. In this article, using the source criticism method, first of all, the hagiographies written about Amîr Sultân will be reviewed, and then, by consulting the biographers who provide information about him, a mystical lineage of the sheikh will be tried to be revealed. The information provided by the sources will be filtered through historical and mystical criticism, and evaluations will be made on the reasons why these discourses may have emerged. At the end of the article, the efforts of Lutfullâh Afandî (d. 894/1490), one of the sheikhs of Amîr Sultân Dervish Lodge, to rebuild the sect under the name "Bukhariyya" will be included.

Keywords: Amîr Sultân, Nurbakhshîyya, Kubraviyya, Muhammad Nurbakhsh, Bukhariyya.

GİRİŞ

Emir Sultan namıyla bilinen Şemseddin Muhammed'in 770/1368-1369'da Buhara'da doğduğu, babası Seyyid Ali'nin vefatını müteakip gençlik çağlarında memleketini terk ettiği, hacca gittiği ve çeşitli memleketleri dolaşmasının ardından 796/1394 senesinden önce Bursa'ya geldiği kaydedilmiştir. Hakkında bilgi veren kaynaklarda onun on iki imama uzanan soyu özellikle vurgulanmıştır. Bursa'ya geldikten sonra ilmî sahadaki yetkinliğini de gösterdiği ve Molla Fenârî (ö. 834/1431)'nin huzurunda *Miftâhu'l-ğayb*'ı okuduğu belirtilmiştir. Padişah Yıldırım'ın kızıyla olan evliliği pek çok menkıbenin de konusunu teşkil etmiştir. Vefat tarihi olarak genellikle 833/1429 yılı kabul edilmiştir.¹

Kazandığı şöhrete rağmen Emir Sultan'la ilgili bilgilerimiz kısıtlıdır. Hakkında pek çok menâkıbnâme kaleme alınmış olsa da tarihî ve tasavvufî şahsiyetinde hâlâ aydınlatılması gereken noktalar mevcuttur. Bunların en başında da hangi tarikata mensup olduğu gelmektedir. Klasik kaynakların yanı sıra günümüzde yapılan bazı modern araştırmalarda Emir Sultan'ın müntesib olduğu tarikat hakkında birbirinden farklı bilgiler yer almaktadır. Örneğin onun Halvetiyye, Nakşibendiyye veya Kübreviyye'nin Nurbahşiyye şubesine bağlı bir şeyh olduğu söylenmektedir. Onun Nurbahşiyye'nin Anadolu'daki önderi ve pîr-i sânsî sayanlar bile vardır. Bu tür rivayetler hangi gerekçelerle ortaya atılmış olabilir? Buna ilaveten tarihî durumla ne kadar uyum arz etmektedir? Emir Sultan hakkındaki kaynaklarda onun hangi tarikata mensup olduğuna dair bazı bilgilere erişilebilir mi?

Bu makalede, yukarıdaki sorulardan hareketle Emir Sultan'ın tasavvufî arka planı üzerinde durulacaktır. Bugüne kadar sahip olduğumuz bilgiler onun Kübreviyye geleneğine bağlı bir sûfî olduğu ihtimalini öne çıkarmaktadır. Bundan dolayı öncelikle hakkında yazılan menâkıbnâmelerde ve kaynaklarda onunla ilgili anlatılan rivayetlere yer verilecektir. Daha sonra Emir Sultan genellikle Nurbahşiyye ile ilişkilendirildiği için Muhammed Nurbahş'a ve tarikatına değinilerek onun bir Nurbahşi şeyhi olup olmadığı sorusu cevaba kavuşturulmuş olacaktır.

1. EMİR SULTAN HAKKINDA BİLGİ VEREN KAYNAKLARIN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

Emir Sultan'ın tarikatıyla ilgili öne sürülen iddiaların tarihî gerçeklikle ne ölçüde uyum arz ettiği problemini aşmak için öncelikle müracaat edilmesi gereken eserler ona hasredilmiş menâkıbnâmelerdir. Emir Sultan hakkında bugüne kadar yedi adet menâkıbnâme kaleme alınmıştır. Bunların ilki Gönenli Yahya b. Bahşî (ö. 940/1533)'nin 932/1525'de yazdığı *Menâkıb-ı cevâhir*'dir. Daha sonra Kefeli Müdâmî (ö. 947/1540) tarafından 947/1540 yılında manzum olarak yazılan *Dîvân-ı Müdâmî der vasf-ı Emîr Sultan* gelmektedir. Bunları İbrahim Oğlu Zeynelâbidîn b. Hacı Kasım (ö. 983/1575)'in 950/1544 tarihli *Vesîletü'l-meṭâlib fî cevâhiri'l-menâkıb*'i; Bursalı Şevkî (ö. 960/1553)'nin 960/1553 tarihli *Menâkıb-ı Emîr Sultan*'ı; Manisalı Senâî Mehmed Çelebi (ö. 970/1563)'nin 960-970/1553-63 tarihli *Menâkıb-ı Emîr Sultan*'ı; Nimetullah Efendi (ö. 970/1563)'nin 970/1563 tarihli *Menâkıb-ı Emîr Sultan*'ı ve Bursalı Hüsâmeddîn (ö. 1042/1632)'in 1033/1621 tarihli *Zübdetü'l-menâkıb ve künyetü'l-meṭâlib*'i izlemektedir.² Zikredilen bu eserlerin bir kısmında onun hem soy hem de tarikat silsilesine dair bazı bilgiler bulunmaktadır. Fakat bunların tarihî açıdan tenkidi zaruridir. Çünkü bu menâkıbnâmelerde Emir Sultan için verilen soy zinciri ile tasavvufî silsile birbiriyle adeta iç içe geçmiştir. Meselenin daha rahat anlaşılması açısından bunu şu şekilde göstermek uygundur.

Emir Sultan'ın Soy:

Sultan Seyyid Muhammed el-Buhârî (ö. 833/1429) Seyyid Ali (ö. ?)

Seyyid Muhammed (ö. ?) Seyyid Hüseyin (ö. ?) Seyyid Muhammed (ö. ?) Seyyid Ali (ö. ?)

Seyyid Muhammed (Doğumu: 255/869, Gizlenmesi: 260/874, Gâib İmam)

Seyyid Hasan el-Askerî (ö. 260/874)

Seyyid Ali en-Nakî (ö. 254/868)

Seyyid Muhammed el-Cevâd et-Takî (ö. 220/835)

Seyyid Ali er-Rızâ (ö. 203/818) Seyyid Musa el-Kâzım (ö. 183/799) Seyyid Cafer-i Sâdık (ö. 148/765)

¹ Emir Sultan hakkında şu kaynaklara bk. Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fî 'ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*, haz. Muhammed Hekimoğlu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., 2019), 104-106; Mahmud b. Süleyman Kefevî, *Ketâibü a'lâmi'l-ahyâr min fuḳahâi mezhebi'n-Nu'mâni'l-muhtâr* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 548), 238a; Hüseyin Algül, *Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan* (İstanbul: Marifet Yay., 1981), 222; Hüseyin Algül-Nihat Azamat, "Emir Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/146-148.

² Bu eserlerin bir tablo halinde gösterimi için bk. İbrahim Çelebi, *Emir Sultan Menâkıbnâmesi*, haz. Ömer Said Güler (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2021), 65.

Seyyid Muhammed el-Bâkır (ö. 114/733) Seyyid Zeynelâbidîn (ö. 94/713)

Seyyid İmam Hüseyin (ö. 61/680) Hz. Ali (ö. 40/661)

Hz. Muhammed (ö. 11/632)³

Yine aynı eserlere bakıldığında, Emir Sultan'ın tasavvufî silsilesini, soy şeceresinden ayıran tek şahsın babasıyla kendisi arasında yer alan Seyyid İsa isimli biri olduğu görülmektedir. Bu kişi hakkında da hiçbir bilgi verilmemektedir. Ayrıca her iki zincirde de dikkat çeken önemli bir başka husus on ikinci gâib imam ile Emir Sultan arasında sadece beş kişinin bulunmasıdır. Seyyid İsa'yı da eklersek bu altı kişi olur. Aradan geçen yaklaşık beş asrı bu kadar kişiyle doldurmak mümkün değildir. Menâkıbnâmelerin amacının kronolojik bir bilgi vermekten ziyade onun on iki imam soyundan geldiğini vurgulamak olduğunu hesaba katınca bu durum anlaşılabilir. Zaten her iki silsilede de "şeyh" ya da "mürşid" kavramı değil "seyyid"lik ön plandadır. Bütün bunlara ilaveten tarikat silsilelerinde masum imamların hepsine değil, sadece ilk sekiz imama yer verildiği bilgisini de göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Bu durumda menâkıbnâmelerde Emir Sultan'la ilgili tasavvufî bir silsileye ulaşmak mümkün değildir.

O halde bundan sonra atacağımız adım onunla ilgili bilgi veren klasik kaynaklara başvurmaktır. Osmanlı dönemi tasavvuf araştırmalarında kullanılan biyografi türü eserler kronolojik olarak gözden geçirilmelidir. Lâmî Çelebi (ö. 938/1532)'nin *Nefehât Tercümesi*'nde Anadolu sûfilere arasında Emir Sultan'a yer vermemesi çok şaşırtıcıdır. Abdurrahman el-Bistâmî (ö. 858/1454)'nin *Dürretü tâci'r-resâil*'inde⁴ Taşköprülüzâde (ö. 969/1561)'nin *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye*'sinde⁵ ve Kefevî (990/1582)'nin *Ketâib*'inde⁶ ise ondan âlim bir sûfi olarak bahsedilirken herhangi bir tarikat bağlantısına değinilmemesi ilk kaynakların ona bakış açısını yansıtmaktadır.

Bu konudaki ilk bilgilere görebildiğimiz kadarıyla Mecdî Efendi (ö. 999/1591)'de rastlanmaktadır. Yazar Emir Sultan'ın Nurbahşî olduğunu söyledikten sonra babasının İshak Hottalânî (ö. 827/1424)'den mücâz olduğunu belirtmektedir. Böylelikle silsile Kübreviyye'nin kurucusuna kadar ulaşmaktadır.⁷ Nev'izâde Atâyî (ö. 1045/1635)'nin zeylindeki farklılık ise Emir Sultan'ın Nurbahşîye icazetini babası vasıtasıyla Seyyid Muhammed Nurbahş'tan almış olmasıdır. Müellifin sonraki ifadeleri Mecdî ile aynıdır.⁸

Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1079/1668), *Ravða-i evliyâ* adlı eserinde Emir Sultan adına yazılan menâkıbnâmelerde zikredilen soy zincirini ve tarikat silsilesini nakletmekle yetinir. Onun bu konuda yeni bir katkısı yoktur.⁹

İsmail Belîğ (ö. 1142/1729), *Ravða-i evliyâ*'nın zeyli sayılabilecek *Güldeste-i riyâd-i 'irfân*'ında muhtemelen ilk defa Emir Sultan'ın Nakşibendiyye ile ilişkili olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir:

"...tarîka-i 'aliyye-i Nakşibendiyye'den şikk-ı seniyye-i Nurbahşîyye'den ma'dûd kâseger olmak takribi ile beyne'l-ahâli Emîr Külâl dinmekle müte'arref olan Seyyid Ali'den mücâz olduğu müraccadır..."¹⁰

Tibyân müellifi Harîrîzâde Kemâleddîn (ö. 1882) eserinde Nurbahşîyye'ye ayrı bir bölüm ayırmış; burada kendisinin bu tarikatı Osman Nuri b. Ali et-Trabzonî isimli bir şeyhten aldığını söyleyerek Muhammed Nurbahş'a kadar uzanan silsilesini kaydetmiştir. Fakat ne Nurbahşîyye bölümünde ne de söz konusu silsilede Emir Sultan'a hiçbir atıf yoktur.¹¹

Vassâf (ö. 1929) *Sefîne*'sinde, Emir Sultan'ın Nurbahşîyye içindeki manevî konumunu diğerlerine göre daha yüksek bir

³ Burada geçen silsileler için örnek olarak bk. İbrahim b. Zeynüddîn, *Vesiletü'l-me'tâlib* (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emîri Arabî, 1060), 2b-3a; Şevkî, *Menâkıb-ı Emîr Sulţan* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 3691), 58a; Nimetullah, *Menâkıb-ı Emîr Sulţan* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 4564), 39b-42a.

⁴ Abdurrahman el-Bistâmî, *Derretü tâci'r-resâil ve ğurretü minhâci'l-vesâil* (İstanbul: Nuruosmâniye Kütüphanesi, 4905), 25a.

⁵ Taşköprülüzâde, *eş-Şakâik*, 104-106.

⁶ Kefevî, *Ketâib* (Esad Efendi, 548), 238a.

⁷ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şekâik*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yay., 1989), 77.

⁸ Nev'izâde Atâyî, *Hadâiku'l-hakâik*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yay., 1989), 62.

⁹ Yazarın Emir Sultan'dan bahsettiği kısım için bk. Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, *Ravða-i evliyâ*, haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever (Bursa: Arasta Yay., 2000), 73-87.

¹⁰ İsmail Belîğ, *Güldeste-i riyâd-i 'irfân* (Bursa: Hüdâvendigâr Matbaası, 1302), 71.

¹¹ Nurbahşîyye bölümü için bk. Harîrîzâde Kemâleddîn Efendi, *Tibyânü vesâil-i-hakâik* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 432), 204b-207b.

mertebeyle çıkarmıştır. Ona göre Emir Sultan “Nurbahş tarikatının pîr-i sânisidir.”¹²

Mehmed Şemseddîn (ö. 1936)’nin *Yâdigâr-ı şemsî* isimli kitabında ise Nurbahşîyye, Halvetiyye’nin bir şubesi olarak kaydedilmiş ve Emir Sultan bu tarikatın bir takipçisi gibi gösterilmiştir. Müellifin ifadeleri şu şekildedir: “*Nisbet-i tarikatları ise tarikat-ı Halvetiyye’nin Nurbahşîyye şubesindeendir.*”¹³ İsmail Hâmi Dânişmend (ö. 1967) de Emir Sultan hakkında “*Tasavvufta Halvetiyye şubelerinden Nurbahşîyye tarikatının en büyük şahsiyetlerinden sayılır.*”¹⁴ diyerek Mehmed Şemseddin Efendi’yi tekrar etmiştir. Emir Sultan hakkında bir kitap kaleme alan Şinasi Çoruh, şeyhin babasının Kübreviyye’nin Nurbahşîyye ya da Zehebiyye kollarına bağlı olarak gösterilmesinin hata olduğuna işaret ettikten sonra, Halvetiyye’yi Kübrevîliğin ayrı bir kolu olarak gösterip Emir Külâl’i de bir Halvetî şeyhi¹⁵ saymakla tartışmalara katılmıştır.

Yukarıdaki biyografik kaynaklarda öne sürülen Emir Sultan’ın Nurbahşî olduğuna dair iddianın net bir şekilde anlaşılabilmesi için Nurbahşîyye’nin önderinin ve ne zaman ortaya çıktığının bilinmesi elzemdir. Bundan dolayı öncelikle Muhammed Nurbahş’a kadarki Kübreviyye tarikatının silsilesine kısa bir göz atıp Nurbahşîyye kolunu ele almak icap etmektedir.

2. MUHAMMED NURBAHŞ VE NURBAHŞİYYE

Harezm’de Necmeddîn Kübrâ (ö. 618/1221)’nin öncülüğünde teşekkül eden Kübreviyye silsilesi, halifeleri Mecdüddîn Bağdâdî (616/1219) ve Ali Lâlâ (ö. 642/1244) kanalıyla devam etmiştir. Şeyh Lâlâ’nın vefatından sonra yerine Cemâleddîn Ahmed Cürfânî (ö. 669/1270) geçmiştir. Onun halifesi “*Nûriyye*” adlı bir kolun kurucusu olan Nüreddîn Abdurrahman İsferyânî (ö. 717/1317)’dir. İsferyânî’nin en mühim halifesi ise “*Rûkniyye*” diye isimlendirilen kolun önderi Alâuddevle-i Simnânî (ö. 736/1336)’dir. Tarikat, Simnânî’den sonra “*Hemedânîyye*” kolunun öncüsü Ali Hemedânî (ö. 786/1385)’ye ulaşmaktadır.

Hemedânî’nin halifesi, Hâce İshak Hottalânî (ö. 827/1424)’dir. Kübreviyye tarihinde Hottalânî’nin iki halifesi arasındaki ihtilaflar yüzünden ciddi bir ayrışma meydana gelmiştir. Bundan sonra Muhammed Nurbahş’ın yolunu takip edenlere Nurbahşî denmiş, Abdullah Berzişâbâdî (ö. 872/1468)’nin tâbileri ise Zehebî veya Berzişâbâdî ismini almıştır. Her iki kolun da Safevî iktidarı döneminde Şiîleşmesi söz konusudur.¹⁶

Nurbahşîyye’nin önderi olarak kabul edilen ve genellikle Seyyid Muhammed Nurbahş diye tanınan Muhammed b. Muhammed b. Abdullah, 795/1392’de Kûhistan/Kâin’de dünyaya gelmiştir. Soyu Şia’nın yedinci imamı Musa el-Kâzım’a dayanmaktadır. Gençlik yıllarında Herat’ta iyi bir öğrenim hayatı geçirdiği bilinmektedir.¹⁷

Nurbahş’ın hayat serüveni üç dönem halinde incelenebilir. Birincisi doğumundan mehdiliğini ilanına kadar geçen süreçtir (795/1392-826/1423). Bu zaman zarfında o, Herat’ta ilim peşinde koşarken tanıştığı İbrahim isimli bir kişi vasıtasıyla Hottalânî’ye vasil olmuştur. 819/1416 yılında tarikata giren Seyyid Muhammed, kısa sürede önemli bir mesafe kat etmiştir. 826/1423 senesine girerken Halil adındaki bir arkadaşı rüyasında gökyüzünden ilâhî bir nurun Muhammed’e nâzil olduğunu, daha sonra ondan da öteki kişilere dağıldığını görmüştür. Bu rüyayı tabir eden Hottalânî ona “*Nurbahş/Nur bahşeden-bahşedilen*” ismini vermeyi uygun bulmuştur.

Muhammed Nurbahş’ın hayatının ikinci ve en problemlî devresi (827/1424-846/1442-43) bu manevî olaydan sonra başlamıştır. Nurbahş, bu rüyayı ve daha çocukluğundan beri yaşadığı bazı tecrübeleri kendisinin bir kurtarıcı olarak gönderildiği şeklinde yorumlayıp mehdiliğini ilan etmiştir. Bu hususta kendisine destek verdiği iddiasıyla çok ileri bir yaşta olan mürşidi Hâce İshak’la birlikte tutuklanmıştır. Hottalânî, olayın gerçek sorumlusu olarak görülüp pek çok taraftarıyla birlikte idam edilirken, Nurbahş affedilmiştir. Sonraki yıllarda Timur (1370-1405)’un oğlu Şahrüh (1405-1447) tarafından çok kez tutuklanıp sorgulanmıştır. Yine Basra, Hille, Bağdat, Şüster ve Herat gibi pek çok yeri dolaşmış, İran’daki bir kısım Kürt aileleri arasında mehdiliğini yayma imkânı bulmuştur. Onun adına para basılmış ve hutbe okunmuştur.

¹² Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz (İstanbul: Seha Neşriyat, 1990), 1/287. Benzer Nurbahşî iddiaları için ayrıca bk. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i osmânî* (İstanbul: y.y., 1311), 3/159; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982), 1/532-533; Mustafa Kara, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler* (İstanbul: Sir Yayıncılık, 2001), 220.

¹³ Mehmed Şemseddîn, *Yâdigâr-ı şemsî*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997), 36.

¹⁴ İsmail Hâmi Dânişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul: Türkiye Yayınları, 1971), 1/196.

¹⁵ Şinasi Çoruh, *Emir Sultan* (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, ts.), 29.

¹⁶ Necmeddîn Kübrâ ve tarikatı konusunda bk. Süleyman Gökbulut, *Necmeddîn-i Kübrâ* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2010). Kübreviyye’nin Şiîleşme süreciyle ilgili ayrıca bk. Süleyman Gökbulut, “Sünnî Bir Tarikatın Şiîleşen Kolları: Kübreviyye-Şiîlik İlişkisi”, *Marife* 8/3 (2008), 285-308.

¹⁷ Kişi hakkında bk. Hâfız Hüseyin Kerbelâî, *Ravdâtü’l-Cinân ve Cennâtü’l-Cenân*, haz. Cafer Sultan el-Karrâî (Tahran: İntişârât-ı Sütüde, 1344), 2/248-250; Nurullah Şüsterî, *Mecâlisü’l-Mü’minîn*, haz. Muhammed Debîr Siyâkî (Tahran: Kitâbfürûş-i İslâmiyye, 1365), 2/143-148; Necdet Tosun, “Nurbahşîyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/248-249.

Hayatının son devresinde (846/1443-869/1464) Nurbahş, Herat'ta bir caminin minberine çıkıp bütün iddialarından vazgeçtiğini ilan etmesi ve ilmi/tasavvufî konularda insanlara nasihat ve ders vermesi şartıyla serbest bırakılmıştır. Bunun ardından önce Gılân'da, daha sonra da Rey yakınlarındaki Sûlikân'da bir sûfî şeyhi olarak ikamet etmiştir. Nihâyetinde 869/1464 yılında ölmüştür.¹⁸

Pek çok risâle de kaleme alan Muhammed Nurbahş'ın tasavvufî düşünceleri Kübrevî şeyhleri ile İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240)'nin fikirlerinin sentezi gibi görünmektedir. Onun vahdet-i vücûd temelinden hareketle insân-ı kâmil ve hâtemü'l-evliyâ kavramlarına çok önem atfettiği ve bunların yanı sıra tasavvuf psikolojisi ile Kübreviyye metafiziğinde yer alan renkler sembolizmine dair yeni yorumlar yaptığı anlaşılmaktadır.¹⁹

Vefatının ardından "**Nurbahşîyye**" silsilesi oğlu Şah Kâsım Feyzbahş (ö. 917/1511) öncülüğünde sürdürülmüştür.²⁰ Safevîler döneminde Nurbahşî mensuplarının neredeyse tamamı Şîleleşmiştir. Günümüzde İran ve Pakistan'da az sayıda da olsa bazı Nurbahşî mensuplarına rastlanmaktadır.²¹ Nurbahşîyye'de "*hafî zikir*" tercih edilirken, "*hizmet, uzlet, halvet ve sohbet*" tarikatın dört temel esasıdır. Yine bu kolda tasavvufî eğitimin önemli bir unsurunu Seyyid Ali Hemedânî tarafından tertip edilen *Evrâd-ı Fethiyye* oluşturmaktadır.²²

3. EMİR SULTAN'IN TARIKATI KONUSUNDA KAYNAKLARIN TENKİDİ

Makalenin bu kısmında kaynakların Emir Sultan'ın tarikatıyla ilgili verdiği bilgileri değerlendirip bir sonuca varmaya çalışacağız. Yukarıda da görüldüğü üzere Emir Sultan'dan bahseden eserler adeta onun Nurbahşî olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Fakat Nurbahşîyye'nin, Kübreviyye'nin mi, Nakşibendiyye'nin mi yoksa Halvetiyye'nin mi bir kolu olduğu üzerinde tereddütleri vardır. Biz burada bu şüpheleri delilleriyle izale edip Emir Sultan için tarihî ve tasavvufî gerçeklere uygun bir silsile paylaşacağız. Öncelikle Nakşibendiyye ve Halvetiyye irtibatını sorgulayıp sonunda Kübreviyye bağlantısını değerlendireceğiz.

Emir Sultan'ın Nakşibendiyye'nin Nurbahşîyye kolundan olduğu ile ilgili rivayetler –her ne kadar Nakşibendiyye'nin tarihte böyle bir kolu mevcut olmasa da- kanaatimizce şöyle bir arka plana sahiptir: Öncelikle Hâcegân yolunun önderlerinden ve Bahâeddîn Nakşibend (ö. 791/1389)'in şeyhi olan Emir Külâl (ö. 772/1370)²³ ile Emir Sultan'ın çömlükçilik yapan ve bu yüzden aynı adı taşıyan babası Seyyid Ali Külâl birbiriyle karıştırılmıştır. Bu durum bir kısım yazarları yanıltan bir sebep olabilir. Zira Şerif Mardin, kuruluş dönemi Osmanlısında Nakşibendiyye'nin merkezi bir yerinin olduğunu vurgulamak isterken bu hataya düşmüştür.²⁴ Yine Nakşibendiyye tarikatını İstanbul'a taşıyan, hem Buharalı hem de seyid olan Emir Buhârî (ö. 922/1516)²⁵ ile Emir Sultan'ın isim ve nesep benzerliğinden dolayı aynı şahıs olarak düşünölmeleri imkân dâhilindedir.

Diğer bir husus ise Nakşibendiyye tarikatının Urmeviyye kolunda az da olsa Nurbahşî izlerine rastlanmaktadır. Mesela Urmevî önderlerinden Mevlânâ İlyas Bâdemyârî (ö. 930/1524'ten sonra) babası vasıtasıyla bir ara Nurbahşîyye'ye bağlanmış ama daha sonra Nakşîliği tercih etmiştir. Mahmud Urmevî (ö. 1048/1639)'nin hem yeğeni hem de müridi olan Açıkbâş Mahmud (ö. 1077/1666)'un müellefâtı arasında bulunan *Risâle-i Nurbahşîyye ve Şerh-i Evrâd-ı Fethiyye* gibi eserler büyük ihtimalle bu geçmişin yansımalarıdır.²⁶

Kanaatimizce Emir Sultan Dergâhî'nin 13./19. asırdan itibaren Nakşî meşâyihinin eline geçmesi de bu iddianın arkasında yatan bir diğer sebeptir. Zira Emir Sultan Dergâhî'nin on dokuzuncu postnişini Yağcızâde Ahmed Efendi (ö. 1262/1846), Emîniyye Tekkesi'nin bânisi Şeyh Mehmed Emîn Efendi (ö. 1228/1813)'ye bağlanarak Nakşî icâzeti almış ve bu şahıstan sonra meşihat Celvetiyye'den Nakşibendiyye'ye geçmiştir.²⁷ Eğer Emir Sultan'ın Nakşibendiyye ile bir alakası olsaydı daha 10./16. asrın başlarında kendisi de bir Nakşî şeyhi olan Lâmiî Çelebi'nin *Nefehât* tercümesinde bu durum açık bir şekilde vurgulanır ve bu

¹⁸ Nurbahş'ın hayatı hakkında detaylı bilgi için bk. Shahzad Bashir, *Between Mysticism and Messianism: The Life and Thought of Muhammad Nurbahş* (New Haven: Yale University, Doktora Tezi, 1997), 78-141.

¹⁹ Bu konuda bk. Bashir, *Between Mysticism and Messianism*, 199-249.

²⁰ Şüsterî, *Mecâlisü'l-Mü'minîn*, 2/148-149; Harîrîzâde, *Tibyân* (İbrahim Efendi, 432), 204b-207b.

²¹ Andreas Rieck, "The Nurbahşî of Baltistan: Crisis and Revival of a Five Centuries Old Community", *Die Welt des Islams* 35/2 (1995), 159-188; Moojen Momen, *An Introduction to Shi'î Islam: The History and Doctrines of Twelver Shi'ism* (New Haven: Yale University Press, 1985), 209-213.

²² Harîrîzâde, *Tibyân* (İbrahim Efendi, 432), 205b-207b.

²³ Bu kişi hakkında bk. Necdet Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2002), 64-66.

²⁴ Şerif Mardin, "Türk Tarihinde Nakşibendi Tarikatı", çev. Özden Arıkan, *Çağdaş Türkiye'de İslam: Din, Siyaset, Edebiyat ve Laik Devlet*, haz. Richard Tapper (İstanbul: Sarmal Yayınları, 1993), 81.

²⁵ Bu şahıs hakkında bk. Mustafa Kara, "Emir Buhârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/125-126.

²⁶ Tosun, "Nurbahşîyye", 33/248-249. Urmevî kolu hakkında bk. Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, 280-282.

²⁷ Bk. Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı şemsî*, 52. Emir Sultan Dergâhî'nde şeyhlik yapanlar hakkında bk. Abdürrezzak Tek, "Emîr Sultan Dergâhî Postnişinleri", *Emir Sultan ve Erguvan*, ed. Enes Keskin (Bursa: Uludağ Yayınları, 2007), 81-93.

tarikât için bir kazanım olarak görülürdü. Fakat Lâmiî Çelebi ona eserinde yer bile vermemiştir.

Emir Sultan'ı Halvetiyye'nin Nurbahşiyye koluna mensup bir sûfi olarak gösteren müellif ise son dönem Halvetî meşâyihinden Mehmed Şemseddîn Efendî'dir. Halvetiyye tarikâtının böyle bir kolunun olmadığı bilindiğine göre bu söylem nasıl ortaya çıkmış olabilir? Öncelikle burada *Yâdigâr-ı şemsî* müellifinin kendisiyle Emir Sultan arasında manevî bir yakınlık kurma çabası dikkatleri çekmektedir. Çünkü yaşadığı dönemden beri Emir Sultan'ın tarikâtı konusunda bir tereddüt vardır. Yukarıdaki bazı kişilerde de görüleceği üzere bu durum farklı sahiplenmelere yol açabilmiştir. Yine Trimmingham'ın Halvetiyye'nin Anadolu'ya ilk girişini Emir Sultan'a bağlaması;²⁸ A. Yaşar Ocak'ın, Emir Sultan'ın devlet desteğini arkasına alarak Anadolu'da Halvetîliği temsil ettiğini söylemesi ve onunla ilgili yazılan menâkıbnâmeleri Halvetî literatürünün bir parçası olarak değerlendirmesi;²⁹ muhtemelen Mehmed Şemseddîn'i takip etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bir diğer husus ise Emir Sultan'dan sonra dergâhta posta oturan *Müzîlü's-şükûk*³⁰ yazarı Karesili Hasan Efendi (ö. 845/1441)'nin şiirlerinde "Halvetî" mahlasını kullanması dolayısıyla böyle bir ihtimalin ortaya çıktığı düşüncesidir. Fakat onun da bu mahlası bir tarikât bağlantısı şeklinde değil de kişisel yatkınlığı nedeniyle tercih ettiği çok daha doğru bir çıkarımdır.³¹

Emir Sultan'ın Kübreviyye'nin Nurbahşiyye koluna mensup bir şeyh olduğunu söyleyen klasik ya da modern kaynakların tenkidine gelecek olursak, evvela şu tarihî gerçekliği hatırlamak gerekmektedir: Yukarıda da kısaca hayat serüvenine değindiğimiz üzere Seyyid Nurbahş'tan yıllar önce Buhara'da dünyaya gelen Emir Sultan, gençlik yıllarında babasını kaybedince hacca gitmek için memleketini terk etmiş ve bazı yerleri dolaştıktan sonra on dördüncü yüzyılın sonlarında (796/1394) başkent Bursa'ya yerleşmiştir. Dolayısıyla o, daha Nurbahşiyye hareketi başlamadan ve böyle bir tarikât tarih sahnesine çıkmadan, hatta Nurbahş dünyaya gözlerini açmadan önce Bursa'dadır. Söz konusu hareketin 826/1423 yılında mehdîvârî bir söylemi ortaya atan Seyyid Muhammed öncülüğünde başladığı ve onun bir yıl kadar sonra şeyhi idam edilince Nurbahşiyye topluluğunun lideri haline geldiği kesindir. Dolayısıyla ne Emir Sultan'ın ne de babasının Muhammed Nurbahş'la görüşmeleri ve ondan tarikât terbiyesi görmeleri mümkündür. Zaten Seyyid Nurbahş, *Risâletü'l-hüdâ*³² adını verdiği bir eserinde kendisine inanıp velâyetini tasdik eden iki yüz on bir kişinin ismini sıralamakta ve bunlardan bazılarını da tanıtmaktadır. Söz konusu listede Rûm'a giden tek şahıs Muhammed es-Semerkindî adlı biridir.

Öyleyse bu Nurbahşî söylemi nasıl ortaya çıkmıştır? Ya da nasıl anlaşılabilir? Bizce hem Emir Sultan'ın hem de babasının, Muhammed Nurbahş'ın da mürcîdi olan Hottalânî'yi tanımaları ve onun yanında terbiye görmeleri mümkündür. Hottalânî'nin öldürülmesinden sonra müridlerin çoğunun Nurbahş tarafını seçmesinden ötürü onun hareketi çok şöhret kazanmıştır. Bundan dolayı Emir Sultan'ın tarikâtına da İshâkiyye/İğtişâsiyye yerine Nurbahşiyye denmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Yani Emir Sultan'ın yaşadığı zaman diliminde Kübreviyye'nin Nurbahşiyye kolu daha çok tanınır hale geldiği ve neredeyse genel bir isimlendirmeye dönüştüğü için bazı yazarlar onun tarikâtını Nurbahşiyye olarak zikretmekte herhangi bir sakınca görmemişlerdir.

M. Cavid Baysun, yıllar önce *İslâm Ansiklopedisi*'nde³³ kaleme aldığı yazısında Emir Sultan'ı *Kübreviyye-i Zehebiyye*'den saymanın daha doğru olacağı şeklinde bir ifade kullanmıştır. Hemen belirtmek gerekir ki bu da en az Nurbahşîlik iddiası kadar hatalıdır. Çünkü Zehebiyye'nin önderi olarak kabul edilen Abdullah Berzişâbâdî, 789/1387'de doğmuş, 825/1422'de İshak Hottalânî'den icâzet almış ve şeyhinin idamından sonra irşâd faaliyetlerine başlamıştır.³⁴ Bu durumda Berzişâbâdî'nin tarih sahnesine çıkışı da Muhammed Nurbahş'la aynı zamandır. Zaten o, Nurbahş'ın fikirlerine ve hareketine katılmadığı için ayrı bir kolun önderi olarak kabul edilmiş ve onun adına nispetle Zehebiyye/Berzişâbâdiyye ortaya çıkmıştır. Bu tarihî süreç hatırlandığında Emir Sultan'ın "Kübreviyye-i Zehebiyye"den olma ihtimali de kendiliğinden ortadan kalkmaktadır.

Öyleyse Mecdî'nin "*Kendüler Nurbahşîdir*" ifadesi dışında sarf ettiği kısa fakat tarihî gerçeklerle de oldukça uyumlu sözleri bize göre Emir Sultan'ın tarikât silsilesi konusunda bir yol gösterici olabilir. Buradan hareketle tarikâtın piri Necmeddîn Kübrâ'ya kadar ulaşan bir silsile şu şekilde oluşturulabilir:

Emir Sultan > Babası Seyyid Ali > Hâce İshak > Ali Hemedânî > Mahmud Mezdekânî > Alâüddevle Simnânî > Nüreddîn

²⁸ J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam* (New York: Oxford University Press, 1998), 75.

²⁹ A. Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1997), 58.

³⁰ Eserin yazma nüshası için bk. Hasan Hoca b. Yusuf el-Yenişehirî, *Müzîlü's-şükûk* (Bursa: İnebey Kütüphanesi, Ulucami, 1701).

³¹ Bu hususta bk. Sinan Uygur, "Hasan Hâce b. Yusuf (Rumeli-Yenişehir, 138?-Kudüs, 1441) ve Eserleri", *Ekev Akademi Dergisi* 57 (2013), 286-287.

³² Söz konusu risale için bk. Bashir, *Between Mysticism and Messianism*, 305-323.

³³ M. Cavid Baysun, "Emir Sultan", *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977), 4/261.

³⁴ Bu kişinin detaylı hayat hikâyesi için bk. Kerbelâî, *Ravdâtü'l-Cinân*, 2/206-243.

Abdurrahman İsferyânî > Ahmed Cürfânî > Ali Lâlâ > Mecdüddîn Bağdâdî > Necmeddîn Kübrâ.

4. KÜBREVIYYE'DEN BUHÂRIYYE'YE GEÇİŞ

Bu noktada cevabı bulunması lüzumlu bir soru ortaya çıkmaktadır: Emir Sultan, takipçileri veya onun menkıbelerini yazıya geçirenler neden bu Kübrevî silsilesini hiç paylaşmamışlardır? Bizzat Emir Sultan'ın kendisi mi bunu gizleme gereği duymuştur? Bu konuda kat'î bir bilginiz olmadığından şimdilik net bir şey söylemek zordur. Fakat şöyle bir ihtimalden bahsedilebilir: Muhammed Nurbahş mehdilik veya halifelik benzeri siyasî bir harekete girişmiş ve bundan dolayı kötü bir şöhrete sahip olmuştur. Üstelik onu böyle bir harekete iten kişinin, şeyhi İshak Hottalânî olduğu öne sürülmüş ve bundan dolayı da pek çok arkadaşıyla beraber Şahrüh tarafından idama mahkûm edilmiştir. Muhtemelen Emir Sultan geldiği bu yeni topraklarda benzer ithamlara maruz kalmamak için kendi tarikat geçmişinden söz etmemeyi, bunun yerine seyyidlik vurgusunu kuvvetlendirmeyi tercih etmiştir. Tarikat faaliyetlerini de kendi usulü üzere yürütmüş, adeta bağımsız bir Emir Sultan yolundan söz edilir olmuştur. O dönemde Diyâr-ı Rûm bu açıdan uygun bir zemindir. Zira Mevleviyye ve Bektâşîyye'nin ardından Bayrâmîyye de bu topraklarda teşekkül etmiştir.

Aslında buna uygun bir inşa çabasını Emir Sultan dergâhının üçüncü postnişini Şeyh Lütfullah Karamânî (ö. 894/1490)'de görmekteyiz. Karamânî, Bedreddîn Efendi (ö. 864/1460)'den icazet aldıktan sonra şeyhinin vasiyeti üzerine göreve başlamış ve otuz sene irşâd hizmetinde bulunmuştur.³⁵ Onun *Cenâhü's-sâlikîn* adlı tasavvufî risâlesinde geçen bir ifade iddiamızı ispatlar niteliktedir. Müellif eserinin bir yerinde şunları söylemektedir:

“**Buhâriyye tarikatında** niçin halvetin olmadığını ve fakîrlerin niçin meşâyihin âdetini takip ederek rüyaları yorumlama taraftarı olmadıklarını sorarsan cevâbımız şudur: Sâlikler dört kısma ayrılır. Birincisi Meczûb-i sâliktir ki ezeli ilahî cezbe ruhuna düşmüş, Yüce Allah'ın inayeti ve ricâlullahın himmeti sayesinde gelen bu cezbenin kuvvetiyle tasavvuf yoluna girmiştir. Bu tâife için bütün yeryüzü halvetir. İnsanların arasında, dükkânda, çarşıda, tarlada, bahçede olsalar bile halvettedirler. Çünkü onların halveti topluluktur. Onlar dağ başlarında, vadi diplerinde ve çarşı pazarda olsalar bile daimi bir halvettedirler. Çünkü halvet hakikat ehline göre ilahî zikrin, murakabenin, havâtırı uzaklaştırmanın, kemâl manada kalb huzurunun, yedi uzvu şeriat-ı mukaddesenin emrine göre korumanın devamlı olmasından ibarettir. Bu **Buhâriyye silsilesi**, Nakşibendiyye silsilesi gibidir. Onlar nerede olsalar halvettedirler.”³⁶

Yine Şeyh Lütfullah, şeyhi Bedreddin Efendi kanalıyla aktardığı Emir Sultan'ın şu sözüyle de kendi yollarının halvet anlayışına vurgu yapmış ve Nakşîlikle olan bu benzerliğe atıfta bulunmuştur:

“Bir adam gelip halveti sorunca şöyle buyurdu: Halvet istiyorsan şehir dışına çık. Bizim yolumuz ve meşrebimiz halvetin kesrette olmasıdır. Çünkü halvet, uzuvları uygunsuz işlerden muhafaza etmekten ibarettir.”³⁷

Öyle anlaşılıyor ki Kübrevî bir gelenekten beslenen, fakat geldiği yeni coğrafyada ve yeni bir devletin gölgesi altında seyyidlik nisbesini ön plana çıkararak şöhret kazanan Emir Sultan'ın etrafında oluşan bu yol bir asır içinde teşekkülünü tamamlayarak **Buhâriyye** ismiyle devam etmeye niyetlenmiştir. Bu isimlendirme herhalde Emir Sultan'ın “*Buhara*” kökenine bir gönderme olarak tercih edilmiştir. Bunun ne kadar başarılı olduğu veya neden yaygınlaşmadığı elbette tartışılabilir. Kaynaklara bakacak olursak bu ismi Emir Sultan dergâhının üçüncü postnişini Lütfullah Efendi'den başka kullanan yoktur. Fakat Şeyh Lütfullah'ın dervişlerine önceleri keçeden yapılmış bir tâc giyerlerken kendi içtihadıyla çukadan yapılmış tâc giydirmesi³⁸ onun tarikatı yeniden inşa etme çabalarını göstermektedir. Ayrıca halvet ve zühd ağırlıklı görüşleriyle temayüz etmiş Kübreviyye'nin bu anlayışında da büyük bir değişim gerçekleştirilerek Nakşibendiyye'nin “halvet der-encümen” ilkesine yakın bir yöntem Buhâriyye'nin temel usulü arasına dâhil edilmiştir.

SONUÇ

Emir Sultan menkıbevî kişiliğinin yanı sıra kuruluş dönemi Osmanlı toplumundaki etkisiyle de Anadolu sûfiliğine damga vurmuştur. Yaşadığı dönemden günümüze kadar halkın manevî hayatı üzerinde derin izleri vardır. Bu durum onunla ilgili hem pek çok menâkıbnâmenin kaleme alınmasını sağlamış hem de onu çeşitli araştırmaların konusu kılmıştır. Hakkında yazılan menâkıbnâmelerde Emir Sultan'ın on iki imama uzanan soy zinciri özellikle vurgulanarak seyyid-neseb bir şahıs olduğu ön plana çıkarılmış, tasavvufî silsilesi de bunun üzerinden inşa edilmeye çalışılmıştır. O kadar ki onun soy şerecesi ile tarikat

³⁵ Selîsî, *Ravda-i evliyâ*, 86, 222.

³⁶ Lütfullah Karamânî, *Cenâhü's-sâlikîn fi zemmi'l-gâfilîni'l-muhtâlifîn li's-şer'î'l-mübîn* (Bursa: İnebey Kütüphanesi, Genel, 4826), 14b.

³⁷ Karamânî, *Cenâhü's-sâlikîn*, 15a.

³⁸ Selîsî, *Ravda-i evliyâ*, 219.

silsilesi arasındaki tek fark babasıyla kendisi arasına dâhil edilen Seyyid İsa'dır.

Klasik kaynaklarda ve modern araştırmalarda Emir Sultan'ın Bursa'da hangi tarikatın temsilcisi olarak irşad faaliyetlerinde bulunduğu hususunda farklı görüşler vardır. Bunlardaki ortak kanaat onun bir Nurbahşî şeyhi olduğudur. Fakat Nurbahşîyye'nin Kübreviyye, Nakşibendiyye ve Halvetiyye'den hangisinin bir kolu sayılması gerektiği noktasında fikir ayrılıkları mevcuttur. Hem Halvetiyye hem de Nakşibendiyye'nin tarihte Nurbahşîyye diye bir kolunun bulunmaması Kübreviyye üzerinde yoğunlaşmayı ve Emir Sultan için tarihi gerçeklere uygun bir silsile oluşturmayı gerekli kılmaktadır.

Fakat henüz Kübreviyye tarikatının Nurbahşîyye kolu ortaya çıkmadan, belki de daha Muhammed Nurbahşî dünyaya gelmeden Bursa'da olan bir şahsı Nurbahşîyye'nin bir mümessili olarak görmek tarihi bir hatadır. Bundan dolayı hem onun hem de babasının, Muhammed Nurbahşî'yi da irşad eden Hâce İshak ile bir tarikat bağı olduğunu düşünmek daha doğrudur. Bununla birlikte Emir Sultan'ın yaşadığı zaman diliminde Kübreviyye'nin Nurbahşîyye kolu daha çok şöhrete kavuştuğu ve neredeyse genel bir isimlendirmeye dönüştüğü için bazı yazarlar onun tarikatını Nurbahşîyye olarak zikretmekte herhangi bir beis görmemişlerdir. Her halükârda onun, Harezmi'de neş'et eden ve Anadolu coğrafyasında çok gelişme imkânı bulamayan Kübreviyye'nin bu topraklara taşınmasında rol oynadığı inkâr edilemez.

Bursa'daki Emir Sultan Dergâhı'nın üçüncü postnişini Lütfullah Efendi'nin kendi yolunu, şeyhinin Buhara kökenine bir gönderme olarak "Buhâriyye" diye adlandırması ve tarikatın usulünde bazı değişikliklere gitmesi daha önce üzerinde durulmamış ya da görmezden gelinmiş bir husustur. Bizce bu adlandırma ve değişim önemlidir. Çünkü bu, kuruluş dönemi Osmanlı'sındaki bir arayışın ve yeniden inşa çabasının bir sonucudur.

Son olarak Emir Sultan hakkında yazılan menâkıbnâmelerin, dönemin diğer menâkıbnâmelerini de dikkate alarak dinî, tasavvufî, siyasî ve içtimaî açıdan değerlendirilmesi ve şeyhin hem Bursa hem de diğer bölgelerdeki takipçilerinin ortaya çıkarılması, Emir Sultan'ın, faaliyetlerinin ve oluşturduğu tasavvufî geleneğin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Algül, Hüseyin. *Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1981.
- Algül, Hüseyin - Nihat Azamat. "Emir Sultan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/146-148. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Atâyî, Nev'îzâde. *Hadâîku'l-ḥaḳâik*. haz. Abdülkadir Özcan. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Baldırzâde, Selîsî Şeyh Mehmed. *Ravḍa-i evliyâ*. haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever. Bursa: Arasta Yayınları, 2000.
- Bashir, Shahzad. *Between Mysticism and Messianism: The Life and Thought of Muhammad Nurbaks*, New Haven: Yale University, Doktora Tezi, 1997.
- Baysun, M. Cavid. "Emir Sultan". *İslam Ansiklopedisi*. 4/261-263, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977.
- Belîğ, İsmail. *Güldeste-i riyâd-i 'irfân*. Bursa: Hüdâvendigâr Matbaası, 1302/1884.
- Bistâmî, Abdurrahman. *Derretü tâcî'r-resâil ve ğurretü minhâcî'l-vesâil*. İstanbul: Nuruosmâniyye Kütüphanesi, 4905, 1a- 42b.
- Çoruh, Şinasi. *Emir Sultan*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, ts.
- Dânişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yayınları, 1971.
- Gökbulut, Süleyman. "Sünnî Bir Tarîkatın Şiîleşen Kolları: Kübreviyye-Şiîlik İlişkisi". *Marife* 8/3 (2008), 285-308.
- Gökbulut, Süleyman. *Necmeddîn-i Kübrâ*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2010.
- Halepli İbrahim Çelebi. *Emir Sultan Menâkıbnâmesi*. haz. Ömer Said Güler. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2021.
- Harîrîzâde Kemâleddîn. *Tibyânü vesâilî'l-ḥaḳâik fî beyâni selâsili't-ṭarâik*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 432, 1b-306b.
- Hasan Hoca b. Yusuf el-Yenişehrî. *Müzîlü'ş-şükûk*. Bursa: İnebey Kütüphanesi, Ulucami, 1701, 1b-55b.
- İbrahim b. Zeynüddîn. *Vesîletü'l-meṭâlib fî cevâhiri'l-menâkıb*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Arabî, 1060, 1b-22a.

- Kara, Mustafa. "Emir Buhârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/125-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kara, Mustafa. *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*. İstanbul: Sır Yayıncılık, 2001.
- Karamânî, Lütfullah. *Cenâhü's-sâlikîn fî zemmi'l-ğâfilîni'l-muhtâlifîn li's-şer'î'l-mübîn*. Bursa: İnebey Kütüphanesi, Genel, 4826, 1a-9b.
- Kefevî, Mahmud b. Süleyman. *Ketâibü a'lâmi'l-ahyâr min fukahâi mezhebi'n-Nu'mâni'l-muhtâr*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 548, 1a-289a.
- Kerbelâî, Hâfız Hüseyin. *Ravdâtü'l-Cinân ve Cennâtü'l-Cenân*. haz. Cafer Sultan el-Karrâî. 2 Cilt. Tahran: İntişârât-ı Sütûde, 1344 HŞ.
- Mardin, Şerif. "Türk Tarihinde Nakşibendi Tarikatı". çev. Özden Arıkan. *Çağdaş Türkiye'de İslam: Din, Siyaset, Edebiyat ve Laik Devlet*. haz. Richard Tapper. İstanbul: Sarmal Yayınları, 1993, 71-98.
- Mecdî Mehmed Efendi. *Hadâiku's-şekâik*. haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Mehmed Şemseddîn. *Yâdigâr-ı Şemsî*. haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy. Bursa: Uludağ Yayınları, 1997.
- Momen, Moojen. *An Introduction to Shi'i Islam: The History and Doctrines of Twelver Shi'ism*. New Haven: Yale University Press, 1985.
- Nimetullah Efendi. *Menâkıb-ı Emîr Sultan*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 4564, 1a-98b.
- Ocak, A. Yaşar. *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.
- Rieck, Andreas. "The Nurbakhshis of Baltistan: Crisis and Revival of a Five Centuries Old Community". *Die Welt des Islams* 35/2 (1995), 159-188.
- Süreyyâ, Mehmed. *Sicill-i Osmânî*. 4 Cilt. İstanbul: y.y., 1311/1893.
- Şevkî Efendi. *Menâkıb-ı Emîr Sultan*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 3691, 55b-93b.
- Şüsterî, Nurullah. *Mecâlisü'l-Mü'minîn*. haz. Muhammed Debîr Siyâkî. 4 Cilt. Tahran: Kitâbfürûş-i İslâmiyye, 1365 HŞ.
- Taşköprülüzâde Ahmed Efendi. *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fî 'ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*. haz. Muhammet Hekimoğlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Tek, Abdürrezzak. "Emîr Sultan Dergâhı Postnişinleri". *Emir Sultan ve Erguvan*. ed. Enes Keskin. Bursa: Uludağ Yay., 2007, 81-93.
- Tosun, Necdet. "Nurbahşiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/248-249. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Tosun, Necdet. *Bahâeddîn Nakşibend*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- Trimingham, J. S. *The Sufi Orders in Islam*. New York: Oxford University Press, 1998.
- Uygur, Sinan. "Hasan Hâce b. Yusuf (Rumeli-Yenişehir, 138?-Kudüs, 1441) ve Eserleri". *Ekev Akademi Dergisi* 57 (2013), 283-294.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. 4 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982.
- Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. 5 Cilt. İstanbul: Seha Neşriyat, 1990.

EXTENDED SUMMARY

There are great leaders who shaped our history and have a place in our spiritual memory. Even though centuries have passed, their effects are still alive. One of them is Amīr Sultān. He is one of the leading figures of sūfism life in the founding period of the Ottoman Empire. The life of Amīr Sultān, who was the son-in-law of Yildirim Bāyezīd and who guided the lives of the people as well as the state officials with the lodge he founded, is woven with legends. The scarcity of historical information about him has caused some classical biographers and modern researchers to give different information about his sūfī lineage. The most important of these is that he came to Anatolia as a Nurbakhshī sheikh and spread this branch. However, the fact that Nurbakhshīyya and the leader of this movement are not well known has led the authors in question to make historical mistakes about which of the Kubraviyya, Naqshibandiyya and Khalvatiyya that Amīr Sultān was affiliated with.

In this article, using the source criticism method, first of all, the hagiographies written about Amīr Sultān will be reviewed, and then, by consulting the biographers who provide information about him, a mystical lineage of the sheikh will be tried to be revealed. The information provided by the sources will be filtered through historical and mystical criticism, and evaluations will be made on the reasons why these discourses may have emerged. At the end of the article, the efforts of Lutfullāh Afandī, one of the sheikhs of Amīr Sultān Dervish Lodge, to rebuild the sect under the name "Bukhariyya" will be included.

The fact that both Khalvatiyya and Naqshibandiyya do not have a branch called Nurbakhshīyya in history makes it necessary to focus on Kubraviyya and create a lineage for Amīr Sultān in accordance with historical facts. According to the conclusion we have drawn from the sources, it is a historical mistake to see a person who was in Bursa before the Nurbakhshīyya branch of the Kubraviyya sect was established by Muhammad Nurbakhsh, perhaps even before Nurbakhsh was born, as a representative of Nurbakhshīyya.

Therefore, it is more correct to think that Amīr Sultān and his father Sayyid Alī had a religious order connection with Ishak Khottalānī, who was also the sheikh of Muhammad Nurbakhsh. However, during Amīr Sultān's lifetime, the Nurbakhshīyya branch of the Kubraviyya became more famous and became almost a general nomenclature, and some writers did not see any harm in mentioning his sect as Nurbakhshīyya. In any case, it cannot be ignored that he played an active role in bringing Kubraviyya, a sect based in Central Asia and Iran, which did not have the opportunity to spread in Anatolia, to these lands.

The fact that Lutfullah Afandī, the third postman of the Amīr Sultān Dervish Lodge, named his own path "Bukhariyya" as a reference to Bukhara origin of his sheikh, and made some changes in the order's method is an issue that has not been emphasized or ignored before. In our opinion, this naming and change is important. Because this is a result of a search and reconstruction effort in the Ottoman Empire during the founding period.

Finally, evaluating the hagiographies written about Amīr Sultān from a religious, sūfism, political and social perspective, taking into account other hagiographies of the period, and meticulously researching and revealing the sheikh's followers both in Bursa and other regions, will contribute to a better understanding of this tradition.